

УДК 343.234(477)

О.С. КОЗАК, Запорізький юридичний інститут Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЙОГО РОЛЬ У МОНІТОРИНГУ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Ключові слова: ефективність, моніторинг, звільнення, кримінальна відповідальність, Україна

Проблеми ефективності права, ефективності його застосування завжди привертала увагу багатьох правників. В літературі досить часто використовується поняття “ефективність” (права, закону, правового регулювання, запобіжного заходу, покарання, боротьби зі злочинністю тощо). Теоретичний сплеск досліджень в галузі визначення ефективності правових норм взагалі чи окремих галузей права, інститутів відбувся в началі 70-х – середині 80-х років минулого століття, а саме з’явилися праці С.С. Алексєєва, В.В. Головянка, В.В. Глазиріна, В.М. Кудрявцева, В.В. Лазарева, В.І. Нікітінського, А.С. Пашкова, І.С. Самощенко, Ф.Н. Фаткулліна, Д.М. Чечота, Л.Д. Чулюкіна, Д.М. Шаргородського, Є.П. Шикіна, Л.С. Явіча тощо. В даний час проблеми ефективності права практично не досліджуються сучасними українськими юристами-науковцями, а визначення ефективності інституту звільнення від кримінальної відповідальності взагалі проводилось лише С.Н. Сабаніним у 1981 році.

На наш погляд, з метою визначення ефективності інституту звільнення від кримінальної відповідальності необхідно, у першу чергу, з’ясувати сутність самого поняття ефективності інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Задля цього

перш за все слід звернути увагу на поняття ефективності у цілому.

А.Е. Жалинський та М.В. Костецький пишуть: “Поняття ефективності, виникнувши у сфері економіки, стало загальнонауковим, яке відноситься до всіх областей знання, але в кожній з них воно наповнюється конкретним значенням.... Аналіз ефективності того чи іншого елемента... нерідко передуює формулюванню теоретичного висновку про закономірності його функціонування або методичної рекомендації про шляхи його вдосконалення...” [1, с.8]. Звісно, ефективність, первісно існуючи як суто економічне поняття, набуло основного значення у всіх сферах життя, а особливо в законодавчій, управлінській та правозастосовчій діяльності.

Великий тлумачний словник сучасної української мови приводить таке визначення слова “ефективний”: “який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект” [2, с.358].

Розрізняючи поняття “ефект” і “ефективність”, - відповідно до міркувань В.В. Головянка, в літературі вірно наголошується, що ефективність означає якісно позитивну властивість всієї системи дій, ефект характеризує переважно слідство яких-небудь конкретних дій [3, с.18]. І.Л. Петрухин уточнює: “не кожний ефект ефективний” [4, с.182]. Отже, вважаємо, що ефективність є явищем, властивістю, а ефект – досягнутий результат, тобто дія, і як тлумачить В.В. Головянко “на відміну від ефективності ефект може бути як позитивним (корисним), так і негативним (шкідливим)” [3, с.18].

Пов’язуючи ефективність з досягненням цілі – ефекту, деякі вчені говорять про існування “негативної ефективності”, яка віддаляє від наміченої цілі [5, с.54]. В свою чергу Ф.Н. Фаткуллін, вважаючи що не існує “негативної ефективності”, наголошує, що деякі властивості дії правових норм, які фіксуються при негативній ефективності, відносяться до числа побічних, не пов’язаних з метою результатів [6, с.10].

Вважаємо, що говорячи про існування по-

зитивної чи негативної ефективності, слід погодитися з М.Д. Шаргородським, що ефективність є абстрактне поняття, яке означає тільки здатність застосованого засобу сприяти досягненню бажаної мети, оцінка ж відноситься не до ефективності, а до мети, досягненню якої служить аналізований засіб, до того ж, він пише, що ефективність – це об'єктивна можливість, яка для свого перетворення в дійсність вимагає дотримання ряду правил [7, с.57-58]. Отже, з цього випливає, що аналіз ефективності може дати відповідь на питання чи досягнута ціль? А вже наступним кроком є встановлення динамічного показника “ефективно”-“неефективно”. Так О.М. Джужа, А.В. Кирилюк пропонують ввести такі рівні ступенів кримінологічної ефективності, наприклад, максимальної, високої, середньої, низької, а також неефективності та антиефективності [8].

В науці кримінального права, в процесі тривалої дискусії, яка виникла минулого століття вирізились такі основні погляди на визначення поняття ефективності правових норм.

Переважна більшість авторів під ефективністю розуміють досягнення цілей права, відповідність між цілями поставленими законодавцем і результатами, що реально наступили. Так, Г.А. Злобін визначає ефективність правозастосування як ступені досягнення цілей, поставлених законодавцем перед правом, правовою нормою, кримінальним покаранням, правозастововочою діяльністю [9, с.31-35]. Н.С. Самощенко, В.І. Никитинський, А.Б. Венгеров відмічають ефективність як “співвідношення між фактично досягнутим результатом і тією ціллю, досягнення якої передбачалося” [10, с.70-71]. В.І. Никитинський писав: “Термін “ефект” вживається в російській мові в значенні результату, наслідку чого-небудь. Звідси ефективність органічно пов'язана з результативністю, дієвістю яких-небудь заходів, правил, систем тощо... Немає сумніву, що право може бути високо результативним лише у випадку якщо воно відповідає певним вимогам,

як з погляду змісту (є науково обґрунтованим, таким, що відповідає об'єктивним закономірностям розвитку, досягнутому рівню правової свідомості суспільства, внутрішньо злагодженим, своєчасним), так і форм (доступним за мовою й стислим за викладом, стабільним, осяжним, систематизованим, звільненим від застарілих актів й розпоряджень, повторень, суперечностей)” [11, с.12].

Наблизився до комплексного аналізу ефективності права О.Е. Лейст. Зокрема, під ефективністю права він розуміє як його здійснення, яке зумовлюється загальновідомістю, зрозумілістю і несуперечністю правових норм, їх системністю (хоча б зв'язками, що не мають пропусків матеріально-правових і процесуальних норм), відповідністю соціальних цілей норм і юридичних засобів досягнення цих цілей, забезпеченістю права дієвою системою органів правосуддя і інших правоохоронних органів [12, с.93]. Але як видно, таке поняття містить перелік умов, але не визначає єдиного критерію оцінки.

В.А. Козлов розуміє ефективність права як максимально позитивну результативність дії правових норм за найменших соціальних витрат [13, с.109]. В той же час, М.Д. Шаргородським запропоновано ефективність вважати абстрактним поняттям, яке означає тільки здатність застосованого засобу сприяти досягненню бажаної мети, оцінка ж відноситься не до ефективності, а до мети, досягненню якої служить аналізований засіб [7, с.57-58].

Існує думка, що ефективність правових норм являє собою доцільність, дієвість і результативність правових заходів, корисну дію юридичної норми на суспільні відносини. Так, А.С. Пашков, Д.М. Четч розуміють ефективність як “дієвість, результативність, тобто здатність впливати на суспільні відносини в певному, корисному для суспільства напрямі” [14, с.3]. Майже тотожною є думка Ф.Н. Фаткулліна, який до цього поняття включав: “правильність, обґрунтованість юридичних норм, їх доцільність і результативність, ступінь реалізованості необхідної

правової можливості” [15, с.318]. Необхідно відмітити, що він критично ставився до розуміння поняття ефективності норми права як відповідності між поставленими законодавцем цілями і результатами. Вказаний автор висловлювався, що і ціль, і результат є, об’єктивно, суть явища. Вони не охоплюються безпосередньо змістом права. Містити вказівку на свою соціальну ціль юридичні норми можуть, але тоді соціальна ціль як ідеально визначений стан реального об’єкту знаходиться зовні їх власного змісту. Причому, ціль завжди направляє, а результат – досягається. Обидва вони ніколи не можуть стати внутрішньою властивістю самих правових норм. Вже з цієї причини ефективність не можна розглядати одночасно і як властивості правових норм, і як відносини їх цілі та результату. Жодна внутрішня властивість правових норм, у тому числі ефективність, не може трактуватись як їх відношення до інших зовнішніх явищ, а лише виражається в “такому відношенні”. Певні співвідношення цілі, результату та витрат - це не суть ефективності норм права, а можливий шлях її зміни. Мабуть, поняттям ефективності правових норм фіксується їх певна внутрішня властивість, а точніше - їх здатність впливати реальною благодотворною дією на об’єкт в заданому напрямі при даних конкретних соціальних умовах [15, с.318-319].

А.С. Пашков, Л.С. Явіч, Л.І. Спірідонов також указують, що “...немає ніяких підстав виключати з аналізу ефективності правових норм ті реальні засоби, дії тих конкретно-історичних суб’єктів, які тільки і приводять до досягнення того або іншого результату. “Чиста” дія нормативного акту насправді нічому не відповідає. Навіть якщо розглядати дію закону відносно індивідів, а не соціальних груп, то і тоді очевидно, що результат такої дії залежить не тільки від права, але і від безлічі характеристик суб’єкта, що розглядається. Визначати ефективність між результатом і ціллю проблематично не тільки тому, що у окремої норми рідко є особлива ціль, але ще і тому, що повний результат дії

цієї норми на момент дослідження ніколи не відомий” [5, с.31-35].

Інші автори досліджують проблеми ефективності в напрямку вивчення ефективності діяльності різних органів, установ і організацій, які реалізують правові інститути і норми [16].

Не вдаючись до критики існуючих в теорії права основоположних поглядів на поняття ефективності норм права, оскільки кожен з них зробив свій внесок до еволюції аналізованого поняття, зазначимо, що найбільш розповсюдженим є напрямок дослідження ефективності тих чи інших норм права чи інститутів та галузей, як співвідношення їх цілей та результатів.

Такого напрямку у своїх дослідженнях дотримуються А.В. Малько, В.І. Нікітинський, С.Н. Сабанін, В.Г. Соїфер, але існування ефективності правових норм вони пов’язують з обов’язковим досягненням саме соціальних цілей. Так, С.Н. Сабанін досліджуючи ефективність норм про звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання пише: “Абсолютно правильно більшість радянських учених зв’язують ефективність дії правових норм з результативністю їх дії, з досягненням цілей, що стоять перед ними. Проте, ефективність норм права слід відмежовувати від інших властивостей їх дії (корисності, економічності тощо)”, - виправдано пише автор. “Невірно включати в поняття ефективності вказівку на ці властивості. За даними міркуваннями представляється обґрунтованим визначення ефективності правових норм як співвідношення між фактичним результатом їх дії і тими соціальними цілями, для досягнення яких ці норми були прийняті” [17, с.8]. Отже, цілі, виконувати які покликані правові норми, С.Н. Сабанін вважає соціальними. Соціальними називає цілі правової норми і В.І. Нікітинський [11, с.24].

Інші автори виділяють не просто “соціальні цілі” тієї чи іншої норми права, а говорять взагалі про “соціальну ефективність норми права”. Наприклад, В.Г. Соїфер в своїй

роботі “До вивчення ефективності норм трудового права” стверджує: “Для приведення механізму правового регулювання у відповідність з реальними суспільними відносинами потрібно не тільки визначити соціальну ефективність діючих норм, але і знайти в суспільних зв’язках такі групи відносин, які вимагають принципово іншої правової регламентації” [18, с.84]. Є.Л. Бонк, вивчаючи ефективність юридичної норми також вважає: “Ступінь соціальної ефективності норми права характеризується суспільною корисністю її цілі, витратами на її досягнення, а також мірою наближеності фактично досягнутого результату до наміченої законодавцем цілі” [19, с.42].

Ми погоджуємося з тим, що поняття ефективності не повинно бути перевантажене переліком бажаних властивостей (економічність, корисність, доцільність, тощо), які можуть бути і не присутні в аналізованій нормі права. Поняття повинно містити лише вказівку на критерії оцінки її ефективності, оскільки показники ефективності знаходяться у постійному динамічному русі.

Тому, спірною видається нам позиція В.В. Лаптевої, яка називає ефективність “найважливішим показником соціальної корисності і необхідності закону” [20, с.214]. Оскільки, якщо встановлено, що норма права діє не ефективно, то це не означає, що вона не потрібна. Можливо існують проблеми не в самій нормі, а в механізмі її застосування. Більш правий М.І. Єнікєєв, який вважає, що загальнообов’язкову силу може набути лише та правова норма, яка здатна виконувати функцію соціальної норми, тобто відповідати соціальним потребам суспільства і особи, відповідати соціально-психологічним механізмам людської поведінки [21, с.53]. “Якщо соціальна цінність “відповідає на питання”, що нею задовольняється, які інтереси, то ефективність - як це зроблено, якою мірою дані інтереси задоволені. Ефективність - свого роду “продуктивність праці” соціальної цінності правових стимулів і гальм, їх продуктивність, коефіцієнт корисної дії, - пише

А.В. Малько. Так, - продовжує він, - більшість авторів справедливо вважають, що ефективність правової норми визначається тим, наскільки її реалізація сприяє досягненню цілей, поставлених перед правовим регулюванням (тобто ступенем досягнення відповідних цілей) [22, с.62-63]. Отже, ці автори також дотримуються напрямку “ціль-результат” у визначенні ефективності правової норми.

Прибічником того ж напрямку є і Б.С. Волков, який вказує, що ефективність покарання в кінцевому рахунку залежить від того, наскільки воно сприяє реалізації цілей, які перед ним ставлять, й перш за все попередженню злочинів [23, с.124]. Ми ж, як і більшість вчених, не можемо не враховувати досягнуті поставленими цілями результати. Так, ступінь соціальної ефективності норми права, - міркує Є.Л. Бонк, - характеризується суспільною корисністю її цілі, витратами на її досягнення, а також мірою наближеності фактично досягнутого результату до наміченої законодавцем цілі [19, с.42]. Отже, при характеристиці поняття ефективності необхідний облік не тільки “чистого” результату дії норми, але і всіх елементів юридичного механізму, а також засобів, витрат на її досягнення [24, с.74].

Г.М. Мінковський, досліджуючи ефективність кримінального покарання неповнолітніх, стверджує, що його ефективність можна визначити як досягнення у кожному конкретному випадку, й каральною практикою в цілому, цілей виправлення і перевиховання осіб, до яких застосовано покарання, і попереджувальної враховуючої дії на інших нестійких членів суспільства [25, с.29]. Ми погоджуємося, що така норма дійсно може вважатися ефективною у випадку досягнення цілей приватного та загального попередження “каральною практикою в цілому”, але виходячи з такого визначення, не можна жодну норму кримінального права назвати ефективною, бо повністю викоринити злочинність неможливо.

Вважаємо, що концепція ефективності

“ціль-результат” є занадто вузькою. Поняття ефективності повинно включати засоби досягнення результатів та якість виконуваної правозастосовчої діяльності. Критикуючи таку концепцію оцінки ефективності норми по співвідношенню результату та цілей, С.І. Комарицький наголошує, що вона “...будується на перебільшенні можливостей правових норм в регулюванні суспільних відносин і не враховує належною мірою відмінностей, які є між нормами різних галузей права. Одна справа, якщо норма, оцінку ефективності дії якої необхідно встановити, відноситися до сфери регулятивних правовідносин. В цих випадках діапазон, в якому може змінюватися ефективність норми, простягається практично від нуля до 100 %... Інше положення в галузі охоронних відносин. Тут, якщо вести мову про кримінально-правові норми, не дивлячись на їх наявність, завжди є певний рівень злочинності і, отже, не доводиться розраховувати на ефективність, близьку до 100 %” [26, с.10-11].

Як було з’ясовано вище, співвідношення цілі правової норми з досягнутим результатом є обов’язковим показником її ефективності. Але досягнутий результат поставленої цілі не може бути об’єктивним критерієм ефективності без встановлення засобів його досягнення. Ціль і засоби (зусилля суб’єкта) знаходиться в діалектичному взаємозв’язку. У визначенні цілі як результату зусиль суб’єкта виражається причинний зв’язок між засобом і ціллю [26, с.93-94]. А.Ф. Міцкевич, на наш погляд, правильно зауважує, що не ціль передбачає засіб, а навпаки, цілі є похідними від засобу їх реалізації. “Тому, - говорячи про кримінальне покарання, пише він, - безглуздо ставити перед кримінальним покаранням цілі, які, виходячи з природи і механізмів дії кримінального покарання, взагалі не можуть бути його результатами або входять в зміст самого кримінального покарання. В якості характерного прикладу, коли кримінальне покарання не може забезпечити бажаний результат, - вдало указує науковець, - можна привести факт абсолютно справед-

ливої відмови законодавця від цілі перевиховання засуджених злочинців, оскільки для так “тонкої роботи” кримінальне покарання не призначене” [27, с.93-94]. Таким чином, аналіз ефективності дії правової норми повинен включати і оцінку самої норми як засобу досягнення результату з погляду відповідності її принципам правового регулювання для даного суспільства.

На сьогоднішньому рівні розвитку теорії ефективності правових норм стає очевидним, що досконалий закон включає в свою розробку, як неодмінний атрибут, і створення механізму його реалізації на практиці. І тому оцінка ефективності правових рішень повинна включати й висновок про практичне застосування аналізованих положень, а також необхідних для цього сил і засобів [27, с.14]. Тому, на наш погляд, А.Е. Жалінський та М.В. Костецький вірно зазначають, що в правових дослідженнях ефективність аналізується в двох взаємозв’язаних напрямках. Перший, який умовно можна назвати кількісним, припускає головним чином виявлення співвідношення між ціллю і результатом, зміна дієвості, результативності виділеного дослідником блоку діяльності. Другий – якісний напрямок, включаючи в себе виявлення згаданого співвідношення, полягає в аналізі підготовленості тієї або іншої системи, того або іншого органу до постановки (інтерпретації) та реалізації задач [28, с.308]. Звісно, про такий аналіз якості діяльності правозастосовчого органу можна вести мову тільки після обчислення усіх кількісних показників співвідношення цілі та досягнених результатів, а вже на основі отриманих результатів проводити дослідження якості тієї чи іншої системи, або того чи іншого органу.

На основі цього потребує уточнення думка С.А. Жинкіна, який, погоджуючись з тим, що ефективність правових норм визначається співвідношенням цілі і результату, пише: “Ефективність служить лише певним кількісним показником, виразом, який відображає ступінь відповідності реальних відносин типовій мірі, що міститься в конкретному акті

[29, с.194]. На наш погляд, така думка правника стосується лише кількісного напрямку дослідження ефективності, і є однобокою. Необхідно звертати увагу й на існування якісного напрямку дослідження роботи органу чи системи.

Кількісні вимірювання, необхідні для оцінки ефективності дії тих, або інших правових норм, все ж таки є початковим етапом її проведення; конкретні емпіричні дані, отримані в ході спеціальних досліджень, є базою для подальших міркувань, що дозволяють дати досліджувану оцінку. Але ці кількісні виміри ніяк не можуть претендувати на остаточний показник ефективності правової норми, що цікавить, оскільки самі по собі, без аналізу соціальних явищ, що ховаються за ними не говорять нічого [26, с.8].

На цьому етапі дослідження ефективності ми доходимо висновку, що аналіз цілі, результату, засобів регулювання та роботи відповідних правозастосовчих органів в межах аналізу ефективності враховує діяльність всього механізму правового регулювання, і тому, досліджуючи ефективність звільнення від кримінальної відповідальності в Україні, потрібно вести мову не про ефективність правових норм, які його регламентують, а про ефективність всього механізму правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності. Адже, система правових засобів, за допомогою яких здійснюється впорядкування загальних відносин у відповідності з цілями та задачами правової держави є механізмом правового регулювання [30, с.341-342]. На наш погляд, таке "широке" тлумачення елементів механізму правового регулювання повністю охоплюється трьома основними елементами, зокрема: норми права (основа механізму правового регулювання), правові відносини (конкретна модель поведінки суб'єктів), акти реалізації прав і обов'язків (дії суб'єктів щодо здійснення приписів правових норм) [31, с.220]. М.С. Григор'єва, яка вивчаючи механізм правового регулювання звільнення у зв'язку з дійовим каяттям також визначила наступні еле-

менти: правова норма, юридичний факт, правовідношення і юридичні акти (акти застосування норм права) [32, с.10].

Механізм правового регулювання звільнення особи від кримінальної відповідальності, як видається, діє наступним чином. По-перше, законодавець в кримінальному законі передбачив наявність норм про звільнення особи від кримінальної відповідальності за наявності відповідних підстав і умов. Вказані правові норми повинні відповідати загальним і спеціальним принципам права, виконувати цілі та завдання, направлені на отримання результатів. Поряд з існуванням відповідної цілі, необхідна регламентація засобів їх досягнення. Такими засобами норм про звільнення від кримінальної відповідальності, як було вказано вище, є заохочення у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності. По-друге, особа, яка вчинила злочин, та для звільнення якої є відповідні підстави і умови, вступає у правові відносини з державою, які діють на протязі всього терміну розгляду такої кримінальної справи і припиняються зі вступом у законну силу рішення суду про закриття кримінальної справи і звільнення особи від кримінальної відповідальності, чи (у випадку відмови у звільненні) набуття вироком суду законної сили, після якого особа знов вступає у правові відносини притягнення до кримінальної відповідальності. По-третє, норми про звільнення від кримінальної відповідальності реалізуються в діяльності правоохоронних органів, які порушують кримінальну справу, ведуть її розслідування та направляють з обвинувальним висновком, чи без нього (з постановою про закриття кримінальної справи) до суду. Суд, як ключова інстанція, приймає відповідне рішення. Такі норми також реалізуються і в діяльності наглядової інстанції – прокуратури. Всі елементи механізму правового регулювання діють для забезпечення цілей та досягнення результатів відповідної норми.

Таким чином враховуючи вищезазначене доходимо висновку, що ефективність механізму правового регулювання необхідно роз-

глядати, як співвідношення поставленої цілі й досягнутого результату, засобу його досягнення, а також підготовленості тієї або іншої системи, того або іншого органу до реалізації поставлених перед ними задач. Таке розуміння поняття ефективності звільнення від кримінальної відповідальності дозволить проведення всебічного вивчення та оцінювання сучасного стану звільнення від кримінальної відповідальності в Україні, що відповідає встановленим перед наукою кримінального права першочерговим завданням проведення моніторингу дії кримінального закону 2001 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жалинский Ф.Э., Костицкий М.В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. – Львов: Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1980. – 212 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Головянко В.В. Эффективность правового воспитания: понятие, критерии, методика измерения. – Киев: Вища школа, 1985. – 203 с.
4. Теоретические основы эффективности правосудия / Петрухин И.Л., Батуров Г.П., Морщакова Т.Г. – М.: Наука, 1979. – 392 с.
5. Эффективность правовых норм / Кудрявцев В.Н., Никитский В.И., Самощенко И.С., Глазырин В.В. – М.: Юрид. лит., 1980. – 270 с.
6. Фаткуллин Ф.Н. Актуальные вопросы советского уголовного процесса // Вопросы эффективности советского уголовного процесса. – Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 1976. – С.3-27.
7. Шаргородский Д.М. Наказание, его цели и эффективность. – Л.: Изд-во Ленинградск. ун-та, 1973. – 376 с.
8. Джужа О.М., Кирилюк А.В. Кримінологічна експертиза як засіб удосконалення законотворчого процесу // Науково-практичний журнал. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/8text/g8_16.htm.
9. Злобин Г.А. Об изучении эффективности уголовного наказания // Советское государство и право. – 1969. – № 6. – С.31-35.
10. Самощенко И.С., Никитинский В.И., Венгеров А.Б. К методике изучения эффективности правовых норм // Сов. государство и право. – 1971. – № 3. – С.70-71.
11. Никитинский В.И. Эффективность норм трудового права. – М.: Юрид. лит., 1971. – 248 с.
12. Лейст О.Э. Сущность права: проблемы теории и философии права. – М.: Зерцало, 2002. – 279 с.
13. Козлов В.А. К вопросу о понятии эффективности права // Вестник ЛГУ. – 1972. – № 5. – С.109-111.
14. Эффективность правового регулирования и методы ее выявления / Пашков А.С., Чечот Д.М. // Советское государство и право. – 1965. – № 8. – С.3-12.
15. Фаткуллин Ф.И. Проблемы теории государства и права. – Казань, 1987. – 334 с.
16. Петрухин И.Л., Батуров Г.П., Морщакова Т.Г.. Теоретические основы эффективности правосудия. – М.: Наука, 1979. – 392 с.
17. Сабанин С.Н. Проблемы повышения эффективности институтов освобождения от уголовной ответственности и наказания: Автореф. дисс... канд. юрид. наук. – Свердловск. юрид. ин-т. – Свердловск, 1981. – 20 с.
18. Сойфер В.Г. К изучению эффективности норм трудового права // Правоведение. – 1971. – № 3. – С.79-86.
19. Бонк Е.Л. Общественное мнение и эффективность юридической нормы // Правоведение. – 1979. – № 5. – С.41-44.
20. Лапаева В.В. Социология права / Под ред. В.С. Нерсесянца. – М.: Норма, 2004. – 287 с.
21. Еникеев М.И. Юридическая психология: Учебник. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 501 с.
22. Малько А.В. Эффективность правового

го регулювання // Правоведение. -1990. -№ 6. -С.61-67.

23. Волков Б.С. Нравственные начала в назначении наказания // Правоведение. - 2000. -№ 1. -С.121-127.

24. Марочкин С.Ю. Условия и критерий эффективности норм международного права: Понятие, отношение // Правоведение. -1984. -№ 2. -С.74-78.

25. Миньковский Г.М. К вопросу об изучении эффективности уголовного наказания несовершеннолетних. Вопросы эффективности уголовно-правовых мер воздействия на несовершеннолетних правонарушителей // Ученые записки: Т.135 /Отв. ред. Г. Клява. – Рига: Латвийск. гос. ун-т имени П. Ступки, 1971. –236 с.

26. Комарицкий С.И. Эффективность исполнения наказаний, не связанных с лишением свободы. Учеб. пособие. -М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. –109 с.

27. Мицкевич А.Ф. Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия. –СПб.: Издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2005. –329 с.

28. Проблемы теории государства и права /Под ред. С.С. Алексеева. -М., 1979. –446 с.

29. Жинкин С.А. Некоторые аспекты понятия эффективности норм права // Правоведение. -2004. -№ 1. -С.191-196.

30. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: Учебное пособие /Под ред. В.Г. Стрекозова. –М.: “Дабахов, Ткачев, Димов”, 1995. –384 с.

31. Загальна теорія держави і права /За ред. В.В. Копейчикова. –К.: Юрінком Інтер, 1998. –320 с.

32. Григор'єва М.Є. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з її дійовим каяттям: Автореф. дис... канд. юрид. наук. –Харків: Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого, 2007. –20 с.

Козак О.С. Поняття ефективності та його роль у моніторингу сучасного стану звільнення від кримінальної відповідальності в Україні // Форум права. -2008. -№ 2. – С.243-250 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08kosvvi.pdf>

Відносно визначення поняття ефективності інституту звільнення від кримінальної відповідальності зроблена спроба аналізу зазначеного поняття з позиції механізму правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності в Україні.

***

Козак А.С. Понятие эффективности и его роль в мониторинге современного состояния освобождения от уголовной ответственности в Украине

В отношении определения понятия эффективности института освобождения от уголовной ответственности сделана попытка анализа указанного понятия с позиции механизма правового регулирования освобождения от уголовной ответственности в Украине.

***

Kozak A.S. Concept of efficiency and its role of monitoring a modern condition of clearing of the criminal liability in Ukraine

Concerning definition of concept of efficiency of institute of clearing of the criminal liability attempt of the analysis of the specified concept from a position of the mechanism of legal regulation of clearing of the criminal liability in Ukraine is made.